

# KÉRDŐ ELIDŐZÉS

## A HALÁLON ÉS TÖRTÉNELMEN INNEN

Király V. István: *Death and History*

■ A korábbi magyar, illetve román nyelvű írások, majd egy kétnyelvű külföldi kiadás<sup>1</sup> után most Király V. Istvánnak a maga nemében első – angol nyelvű, monografikus, nemzetközileg forgalmazott és recenzált – kötetét vehetjük kezünkbe. A célközönség megváltozása és kibővülése a filozófiai párbeszéd beágyazódásának átalakulásába illeszkedik, mivel szerzőnk – már 1999-ben leírt – szavaival élve „[...] valami [...] igenis – és lényegében – megváltozott. A kommunikáció új lehetőségei nyíltak meg, illetve régiék teljesültek ki. Ezért mondtuk: ma már a mérték, a filozofálás mértéke, nemzetközi.”<sup>2</sup> Ezt a – megváltozott – szituációt a kötet egyrészt impliciten, másrészt tematikusan is – a magyar nyelv filozófiai lehetőségeire való reflexiójával – veszi célba, olyan értelmezési körfolyamatot indítván be, mely végső soron a tartalmat is átminősíti.

Ugyanakkor a szerző habitusa már önmagában is egyedivé teszi szövegeit, mivel – szűkebb környezetünkben egészen szokatlan módon – az ő esetében mindig is *primer* filozófiai szövegekről van szó. Ilyen szempontból igen nehéz feladat volna rákérdezni, vajon a filozófiai tevékenység megváltozott szituáltsága eredendően inkább tágabb beágyazottságot vagy ellenkezőleg, legsajátabb közegéből való kiszakíttóságot jelent. Nem egyértelmű ugyanis, hogy mint eredeti szerző valójában bizonyos hagyományból és annak folytatásaként vagy éppenséggel attól elkülönöződve szólal-e meg.

Ám – vele együtt – Gadamerrel szólva, kapcsoljuk vissza ezt a kérdést a filozófia nyelvi jellegének kérdéséhez, melyre még visszatérünk: „bármilyen hagyományról legyen is szó, mindig egy emberi, tehát nyelvi jellegű világ az, amely megmutatkozik benne. Mivel nyelvi jellegű, minden ilyen világ magától nyitott minden lehetséges belátásra és így saját világképének minden lehetséges bővítése iránt, tehát hozzáférhető a többi világ számára is.”<sup>3</sup>

Bár tematikailag és megírásuk időrendjében, rétegződésükben eredetileg nem egységes, de gondolatmenetükben egymást kiegészítő és dialogizáló egységekből áll össze a könyv. A szerző már ismerős idő – halál – titok – szabadság tematikáját a kötet egyrészt egyedi módon köti össze, másrészt a történetiségre való erőteljes és átfogó vonatkoztatást tesz hozzá ezekhez. A történelem és történetfilozófia szempontjából történő újratematizálás a heideggeri ihletésű egzisztenciálanalitikai kérdésfeltevést egy olyan mindennapi helyzet alapjára helyezi vissza, melyen belül az olvasó („mi”) a történetiséggel, a múlttal, de ennél is előbb saját jelenével-jövőjével egészen sajátos, sajátos módon problematikus, éspedig mindenekelőtt kényszeresen túlhangsúlyozott viszonyban áll; eme viszony etalonja – ízelítőül – a Kolozsvár főterén (ma is) (üvegfedél alatt) megtekinthető gödör.

Túl a német kulcsterminusok magyarra, illetve románra történő átültetésén, illetve a magyar nyelv filozó-

fiai lehetőségeit kiemelő nyelvi-fogalmi fejtegetéseken, majd a teljes szöveg angolra történő lefordításának, egyben etimológiai-fogalmi-retorikai újraszervezésének erőfeszítésén (melyhez Czintos G. Emesének, Zsuzsman Évának és Korondi Ágnesnek szívből gratulálhatunk) a retorikai-stiliztikai eszköztár, a textus mint olyan az, ami eleve kiszűri az olvasás és ezáltal az olvasó bizonyos típusát. Konkrétabban, lehetetlenné válik az olvasás nemcsak a megfelelő nyelvi-fogalmi képesítéssel nem rendelkezők, de az elvárt türelmet, kellő lassúságot és a szöveg jelentésrétegei iránti hitelnútást meg nem előlegezők számára is. A jelentések és vonatkozások sokaságának játéka olyan hatást kelt, mintha az olvasás diakronikus-horizontális előrelépés helyett vertikálisan haladna, ezért gyakorlatilag befejezhetetlen is lenne.

Könnyít természetesen ezen a könyv anyagának tartalmi és hangsúlybeli elosztása, mely egy igen tömör és mégis viszonylag terjedelmes első – a szerző gondolkodói habitusa szempontjából, tematikailag és terminológiailag alapvetés jellegű, a halál fogalmának (faktumának?) filozófiatörténetével, Heideggerrel és ennek néhány utódával dialogizáló – fejezet után a második fejezetben kidolgozza a könyvre nézve sajátos időfogalmakat, melyek ugyanakkor alkalmazott filozófiai kérdésfeltevésre alakítják a fent bevezetett egzisztenciáanalitikai problémákat, és a magyar nyelv filozófiai lehetőségeinek felmutatásával kísérik meg újratematizálni azokat. A harmadik fejezet visszatér az alapfogalmak körébe, és a hangsúlyt a jövő eksztázisára helyezvén át, elmélyíti az analízist.

Az utolsó fejezet (a függelék nem számítva) a történetiség kérdését újraágyazza Heidegger korai írásainak közegébe – megkísérelvén meghaladni ezeknek a jelen metafizikájában való megrekedését. A függelék

ezután a kéznél levő gondolati élmény alapján igen provokatív módon megkísérel a terrorizmus jelenségének egzisztenciális értelmezését. Ámbár az elvi összefüggésrendszer, ahogyan leírtuk, viszonylag egyértelmű, mégis feltehetjük a kérdést, hogy a harmadik fejezet, amennyiben erre az első több ízben is hivatkozik, nem szolgált-e volna biztosabb alapul az első fejezet helyett mint bevezetés.

A Függelék tapasztalatából kiindulva a – nem utólagosan, külsődlegesen értett – „alkalmazás” kérdése is föltevődik: egyrészt, lévén a szerzőt-olvasót egyaránt személyesen involváló, „lét”-vonatkozások sorát körvonalázó és hangsúlyozó szöveg, a könyv eleve „alkalmazott” módon szólal meg, nincs szüksége tehát „konkrét” alkalmazásra-alkalmazhatóságra. Emellett ugyancsak a Függelékben kapcsolódik össze – a szerző gondolati útján első ízben – Király V. István filozófiájának két nagy tematikája: a halál és a titoké. A könyv eddigi tartalma voltaképp ezt a találkozást alapozza meg. Talán éppen ezért bír felszabadító erővel a terrorizmusértelmezés fogalmi teljesítménye mint a halál és a titok jelenségei alapján végigvezetett rákérdés – és válaszkíséret! – egy mindennapi, már-már megszokottá közönségesült, ám ezáltal nem kevésbé nyugtalanító kognitív szorultságra, és pedig arra, ahogyan a terrorizmus ténye (nemcsak metafizikai-erkölcsi, hanem már pusztán kognitív) értelmezési stratégiáinkat szisztematikusan kisiklatja.

Innen „visszafelé” követve a szöveget, rájövünk: a szerző tartogat még tarsolyában ehhez hasonló fajsúlyú gondolatmenetet, mely a kevésbé autonóm olvasót is elvezeti bizonyos megvilágosító erejű következtetéséig – a könyv „alkalmazott” jellegét erősítvén. Kiemelendő eme alkalmazások közül például a halál hobbesi diskussziójának politikafilozófiai extrapolációja (első fejezet), melyből a

szerző mondandójának potenciálisan igen messzemenő kihatásait sejtjük meg; a Föld elhagyásának projektjére adott válasz (első fejezet – Exkurzus), mely ökológiai összefüggésben válhat teljessé; a (jelenvaló, múlni nem akaró) múlt temporalitásának analízise (második fejezet), mely élethelyzeteink egy sajátos módon kérdéses, kétséges és látszólag „megoldhatatlan” (avagy csak poszt-apokaliptikusan – inautentikusan – megoldható) időbeli beágyazottságára válaszol, konkrét történeti önértelmezésünket mozdítva ki ezáltal megrekedtségéből; a történelemnek a saját kérdező ittlétünk általi konstitúciója (harmadik fejezet), mely egyben konkrét módon világkonstituáló; és mindezek kozmopolitikai relevanciája (Függelék).

Egyedülálló ezek közt egyes egzisztenciális alapfogalmaknak (például a „semmi”-nek) a magyar nyelv adottságaira rájátszó nyelvi-filozófiai kifejtése. Ahogyan a szerzőnek József Attila versével való szembesülése<sup>4</sup> esetében láthatjuk – hasonlóan Heidegger és Hölderlin párbeszédéhez –, ezt sem kell szigorú értelemben vett etimológiai és/vagy fogalmi analízisnek tekintenünk; inkább a filozófia és a teremtő (költői) erejű nyelv közötti kérdező, kérdéses, nyitott, komoly játéknak. Nem azért történik – és nem azért izgalmas – ez, mert „fölfedez” valami addig „ismeretlen”; sokkal inkább valami olyasmit kísérel meg felmutatni, amit mindig is tudtunk, avagy a nyelvvel együtt mindig is mondtunk – persze csak azok, akik ezt a nyelvet beszélik. Ezért is érdekes mindezt most fordításban olvasni: az a pusztán intencionált, transzcendentális többes Én („mi”), amelyet a nyelv implicite egy konkrét csoportra redukált, immár konkrétciójában is egy elvileg korlátozatlan publikummá szélesedett – valóságosabbá tévén a kanti kérdést: „mi az ember?”

Éppen ezáltal válik a szöveg – az egzisztenciafilozófiai írásokra jellemzően monologikus jellegének ellenére – nyitottá, rákérdezhetővé. Ahogyan a szerző „mesterünket”, Heideggert esetenként ismétli, ám ugyanakkor szelektíven használja, önmaga ellen fordítja, radikálisan megkérdőjelezi és meghaladja, ugyanezt várhatjuk el önmagunktól övele szemben is. Konkrétan: a szöveg egészén – már Heidegger esetében is, de itt fájóbb és kérdésesebb módon – végighúzódik egy retorikai alap, mely a „mi” képletében követhető – és amely kulcsként oldja meg különböző jelentésrétegek átjárhatóságát. A „mi” múltunkat tesszük sajátta – történelemmé –, mely enélkül csupán egy inautentikus, vállalatlan és vállalhatatlan történet marad. A „mi” (modern) korunk sajátossága az az időbeliség, mely szerint ez történik. A „mi” generációnk az, mely szorongató kétséggel utasítja el megelőlegezett múltját, és kísérel meg azt valóban múlttá tenni. És ez a „mi” ugyanakkor az ember mint olyan, konkrétciójában azonban mindig is a nyelvnek és időbeliségének nyitottjában gondolkodó, kérdező, olvasó, értő, író ember.

És most ez a „mi” – nem utolsó sorban a potenciális olvasók körének nyelvi-technikai kiterjesztése által – utolsó konkrét, idő-, tér-, nyelv- és hagyománybeli körvonalát is levetkőzi. Nincs több elvi korlátozás – regionális nyelvek, Kelet-Közép-Európa, csonkolt modernitás, posztkommunizmus, kisebbségi lét és kontinentális hagyomány. Mégis adott, adódik a „mi” – enélkül (legalábbis ez) a szöveg nem működik. Ha csupán az ember mint olyan elvontságával lenne ez behelyettesíthető, hogyan is lehetne konkrét jelentéstartalmakkal – például a magyar nyelv adta filozófiai lehetőségekkel – gazdagítani létviszonyait? Ha viszont a konkrét történelmi ember (egyedien kollektív)

szubjektumát jelentené, hogyan is volna ez képes éppenséggel a maga – világpolgári értelemben – történelemalkotó tevékenységére reflektálni?

Értelmezési javaslatom szerint a magyar nyelv filozófiai felhasználásának a szerző által éppen így, *fordításban* történő bemutatása a válasz. Éspedig nem föltétlenül az illető nyelvi-fogalmi fejtegetések tartalma, hanem egyáltalán azok felmutatása mint *gestus* az, ami megvilágíthatja

a dolgot. *Ilyen* értelemben – mindig is nyelvében-időbeliségében konkretizálva, jelenvaló tettként, alapító cselekedetként – világpolgári a (történet-)filozófia.

Vagy ahogyan Nobody, a kiközösített világpolgár indián jelenti ki William Blake-nek, a művét és önmagát felejtett költő-utazónak: *and your poetry will now be written in blood.*<sup>5</sup>

**Telegdi-Csetri Áron**

#### ■ JEGYZETEK

1. Lásd *A betegség – az élő létehetősége – Prolegoména az emberi betegség filozófiájához / Illness – A Possibility of the Living Being - Prolegomena to the Philosophy of Human Illness*. (Kétnyelvű kiadás). Kalligram, Pozsony (Bratislava), 2011.
2. Király V. István: *Filozófia és Itt-Lét*. Erdélyi Híradó, Kvár, 1999. 3. Uo. 141.
4. István Király V.: *The Names of the Nothing*. Philobiblon 2015. Vol. XX. No.1.
5. „és költészeted ezután majd vérrel íratik”. *Dead Man*, rendezte Jim Jarmusch, 1995.

